

ROSA VENTRELLA

Priča o jednoj obitelji

S talijanskoga prevela
Ana Katana

KONCEPT
IZDAVAŠTVO

Kad mi se nostalgija prišulja, uvijek iznova vidim svojeg oca jedne svibanjske večeri prije nekoliko godina. Njegovo oblo lice, preplanulo od sunca, sjetno i napaćeno. Rijetke brkove boje duhana za žvakanje i usta, koja su se s vremenom istanjila poput oštrice noža, te mornarsku kapu na glavi. Naslanjao se na pregradu pramca svoje barke, čvrst u namjeri da napokon pokrpa mrežu i otisne se na pučinu. Šutio je. Povremeno bi se okrenuo i pogledao me. Njegove usne stiskale su se u znak pomirenosti sa sudbinom i životom, kako to kod starijih ljudi često biva. Otac nije bio pričljiv čovjek. Pljuvao bi otrovne riječi oko sebe, potom ih iznova gutao. Barka je mirisala na svježju boju, a najviše se isticao naziv ispisan jarkoplavom bojom. *Doviđenja, Charlie!* Poput filma Tonyja Curtisa. Ocu su često govorili da silno nalikuje na njega. Nekoliko dana prije bio je blagdan svetog Nikole i usidrene barke još su bile okićene vrpčama, plavim i crvenim vijencima te papirnatim lopticama koje su im, uz figurice sveca, krasile pramce. Nijemo sam ga gledala, bez ikakvih iluzija. Jednom je rukom pažljivo raspetljavao mrežu, a drugom držao cigaretu. S njezina vrha padao je pepeo, vrteći se na vjetru dok naposljetku ne bi završio pod očevim nogama. Više nisam čula brbljanje žena koje su sjedile na molu i jele vučiku ni povike prodavača koji je s trokalice prodavao hobotnice i pivo. Vidjela sam samo brazde

na očevim rukama i leden izraz njegovih očiju, svjesna težine svojih osjećaja prema njemu. Zato što ste osobu poput Antonija De Santisa mogli stoput zamrziti i zaboraviti, no zauvijek bi živjela u vama.

Umjesto prologa

N ikad neću zaboraviti onaj dan kad mi je baka Antonietta nadjenula nadimak Zlo Sjeme. Kišilo je kao nikada dotad, divlje i neobuzdano. Neprekidan pljusak kakav se rijetko viđa. Kada ga doživiš, čuješ kako morski vjetar tresе sve pred sobom i krv ti se leđi u žilama. Šetalište uz rivu pretvorilo se u lokvu bez kraja i konca. Trgovi su bili napušteni, a slaba vegetacija oko Torre Quetta izobličena i izgažena pod naletima vodene bujice. Bio je travanj, i jedno od najkišovitijih proljeća proteklih trideset godina, kako su govorili stari u mojem susjedstvu.

Usprkos maminim i bakinim upozorenjima, a one su znale tumačiti govor vjetra, odlučila sam izići.

“Kad more poprimi đavolje obličje, zemlja diže pobunu”, govorila mi je baka Antonietta dok sam samodopadno otvarala kućna vrata. Gledala sam ih, majku i kćer. Jedna je vrijedno ribala *pecorino*,* kao i svakoga dana prije ručka, a druga rezala velike kriške kruha. Zastala sam, slegnula ramenima i izišla, opirući se savjetima. Željela sam na svoje oči vidjeti podivljalo more, a nadasve sam htjela saznati bojim li ga se.

Prošla sam bedem od bijela kamena, mašući susjedama koje su stajale na vratima i promatrale nebo, kao što su nekada davno činili vješci. Osjećala sam vjetar u kosi i na obrazima,

* Tvrđi talijanski sir od ovčjeg mlijeka.

kao da me šamara, ali nisam se namjeravala vratiti. U dva skoka prešla sam kameno stubište koje vodi od bedema do rive. Brzo sam prošla pored kazališta Margherita te mol i nasip. Željela sam vidjeti more u njegovu punom bijesu.

Kad sam stigla na obalu u blizini Torre Quetta, primijetila sam šapat nekakva unutaršnjeg glasića koji me tjerao da se vratim kući. Ponovno sam vidjela majčino lice koje me upozorava da ne idem. Oči koje me nježno opominju i glavu koja odmahuje u nevjerici prije nego što uzdahne i donese uobičajen zaključak: "Gora si od oca." Vidjela sam i baku, koja je usprkos strogim i gorkim prijekorima bila jednako popustljiva kao svoja kći. Blaga i meka, čak i po izgledu. Niska žena mlitavih grudi koje su joj se naslanjale na trbuh.

Odmahnula sam glavom jer nisam htjela da me njihove prikaze ometu u naumu. Približila sam se stijenama, čvrsto stišući haljinu koja mi je sezala do listova. Nadala sam se da će mi, ako zagusti, poslužiti kao pojas za spašavanje. Divovski valovi bljuvali su pjenu, udarali o stijene i rivu, a potom se razbijali i rastakali. Obzor je bio mutnosiv i stapao se s morem nalik na golemu baru tinte. Zapanjena veličanstvenošću prizora, nisam primijetila koliko je prijeteće postalo nebo, smračivši se kao usred noći premda je bilo tek podne.

Kad je počelo pljuštati, više nije bilo vremena za povratak. Uskoro su kuće Barija nestale u mraku, a snažan vjetar tresao je more podignuvši maglu satkanu od mnoštva ledenih kapljica.

"Što ću sad?" pitala sam se gledajući oko sebe.

Iza mene nalazila se ruševina Torre Quetta, napuštenog tornja s kojega su vojnici tijekom rata osmatrali more u potrazi za neprijateljem. Zidovi su bili sivkasti, a raslinje rijetko i beživotno. Približila sam se dverima zakračunatima zahrđalom željeznom žicom dok su mi kapljice tukle glavu, teške poput olovnih metaka. Nisam imala izbora. Ako se uvučem unutra, bit ću na sigurnom.

Gurnula sam vrata koja su zlokobno zaškripala i zakračila unutra. Našla sam se usred kružne prostorije s dvama

prozorima s kojih se vidjela obala. Na podu je bio stari madrac u čijem je podnožju stajao okrnjen plavi emajlirani lavor. Tad mi je bilo samo devet godina i nisam mogla znati da unutar Torre Quetta prostitutke zabavljaju svoje klijente.

Sjela sam na madrac nadajući se da se vlasnik neće brzo vratiti. Grčila sam ramena jer sam drhturila od hladnoće, onako mokra i promrzla. Gledala sam svoja stopala u drvenim klompama. Nožni prsti bili su mi crni od blata, a koža svjetlucava od kiše činila se još maslinastijom. Srce mi je tuklo poput bata i bojala sam se, no neću to priznati kad se vratim kući.

Kad sam se vratila, nisam znala koliko je sati. Nebo se razvedrilo, vjetar se umirio. S mora je dopirao vonj algi, no kada sam prešla rivu, zamijenio ga je ugodan miris umaka s bosiljkom i pečena mesa. U daljini na obzoru i dalje su se nazirali dijelovi rastrganih oblaka, poput obješenih vlasi. Zadovoljstvo i ponos jer sam hrabro preživjela pustolovinu kod Torre Quetta brzo je zamijenio strah od očeve reakcije. Što će reći kad čuje za moj pothvat? Što će mi sve ovaj put izgovoriti? Prizor njegovih bistrih očiju zamućenih od bijesa i stisnute čeljusti koja mu izobličuje lijepo lice strašio me i više nego oluja koju sam upravo preživjela.

Noge su mi odjednom otežale i s mukom sam koračala. Čak mi je i glava bila preteška za djetinje tijelo, poput jajeta na usahloj grančici.

S prozora me pozdravila susjeda Angelina, istresajući stolnjak.

“Mari, što si to učinila? Mari, jesi pala u more?” zabrinuto me upitala. Odmahnula sam glavom. Nisam imala volje za razgovor. Nešto niže, na kućnom pragu, čekale su me mama i baka. Prva blijeda i raščupana, a druga pogrbljena i niska, premda snažna, nije znala što bi rekla. Toliko ju je bolio trn koji sam joj zabila u srce čim sam se rodila. Nije ni sanjala da će imati toliko neotesanu i tvrdoglavu unuku.

Nikada joj nije manjkalo tema za razgovor i kad je htjela, mogla je razvezati o stotinu stvari koje je napravila toga dana, a potom i o stotinu stvari koje je napravila prethodnoga dana. I o djedu, pokoj mu duši, koji ju je kući doveo kao djevicu i sasvim nevještu, te je gledao kako iz dana u dan postaje sve okretnija i sposobnija za upravljanje kućom.

Tada je, dok me čekala pred vratima, nalikovala na Gospu Žalosnu koja samo čeka kćerin znak da se dade u govorancije. Ali znak nije uslijedio jer je mama znala da će riječi samo doliti ulje na vatru očeva bijesa.

Kad sam im prišla, osjećala sam kao da mi srce tutnji poput bubnja te da ga i one čuju. I baš sam se zbog toga pravila ravnodušna. Sramila sam se, onako jadno odjevena u barem dva broja veću haljinu — majka ih je tako šivala, da mi dulje traju — mokru i slijepljenu o tijelo, s promoćenim klompama u kojima su mi se stopala sklizala. Bolio me trbuh, vrtjelo mi se i bilo mi je mučno. Jedva sam hodala i maglilo mi se pred očima, a u glavi kao da mi je zujalo stotinu pčela.

Zastala sam i pogledala ih, prvo mamu pa baku.

Majka mi nije rekla ni riječ, osjećala je tamu u srcu i otrov u ustima, ali nije ni zucnula.

Baka Antonietta krenula je na mene kao da će me pljusnuti, no ruka joj je ostala u zraku.

Upravo je tada — kako mi je poslije objasnila — primijetila neobičnu svjetlost u mojim očima crnima poput katrana.

“Krv ti je hladna kao u gušterice”, slabašno je zagraktala. “Ma ne, ti si bez krvi, kao hobotnica. Ti si zlo sjeme, eto što si, zlo sjeme”, ponovila je, drugi put više samoj sebi nego meni.

Mama je odobravala, kimajući glavom, kao da je to i sama pomislila, ali nije imala hrabrosti reći naglas.

“Zlo Sjeme”, šaputala je, dopustivši mi da prođem između njih.

Mislila sam da će mi srce iskočiti iz prsa. Čula sam samo njegovo lupanje. Osjećala sam kao da mi se kuhinja smanjuje

pred očima, kao da će me zgnječiti. Tata i dvojica moje braće, Giuseppe i Vincenzo, jeli su tjesteninu i grah, obilno posute *pecorinom*, i samo mi se Giuseppe obratio: “Oho, vratila si se”, rekao je.

Čak i danas mislim da je Giuseppe oduvijek bio najbolji među nama. Tad mu je bilo sedamnaest godina i odjednom je odrastao, poput one djece u bajkama koja odrastu preko noći.

Tada se tata okrenuo prema meni, oštrih očiju i stisnutih usana. Zastala sam usred prostorije. Čak je i Vincenzo prestao žvakati, pa i Giuseppe. Možda je i vrijeme stalo. Umak susjede Angeline više nije šištao u loncu, ptice više nisu cvrkutale. Cio je svijet čekao.

Sad će planuti, sad će planuti, neprekidno sam ponavljala u glavi.

Nije ni ustao sa stolice, samo se polako odmaknuo. Jednu je ruku naslonio na bedro, a u drugoj je držao čašu gustog crljenka koji je posvuda po mutnoj čaši ostavljao trag. Podignuo je čašu kao da nazdravlja. Zažmirila sam i snažno udahnula.

Proći će, hrabrila sam samu sebe.

“Živjelo Zlo Sjeme”, uzviknuo je tata dižući čašu i pogledao sinove, zahtijevajući da ga prate.

Kad sam otvorila oči, sva su me trojica gledala, Vincenzo uz podrugljiv osmijeh kojim je otkrivao svu svoju zlobu, a Giuseppe pak uz iskren osmijeh zbog kojeg su sve djevojke iz susjedstva bile zaljubljene u njega.

Gledao me čak i on, moj otac. Smješkao se, a to je u tom trenutku za mene poprimilo nevin okus pravoga pravcatog čuda.

Mali svijet

Zovem se Maria. Maria De Santis. Rodila sam se sitna i smeđa poput zrele šljive. Kako sam rasla, divlje crte mojeg lica postajale su sve izraženije i s godinama sam se, i u dobrom i lošem smislu, počela jako razlikovati od ostalih djevojčica iz susjedstva. Velika usta, istočnjačke oči sjajne poput vrška iglice. Dugačke, nezgrapne ruke koje sam naslijedila od očeva oca te drskost i prkos koje sam naslijedila od svojeg oca Antonija. Bio je ribar. Hladan, neotesan čovjek, sasvim izgubljen u mislima i dalek, očiju uprtih u zid ili tanjur, uz trenutke kad je nasilje djelovalo kao jedini način pomoću kojeg može iskazati svoje nezadovoljstvo životom. Njegova grubost odjekivala je među nama jednakom snagom kao pjesma cvrčaka među uglovima bijelih kuća našeg rajona za ljetne žege. Ljeta u starom Bariju provodili smo na ulicama od bijeloga kamena, jureći kroz vijugave prolaze ovijeni mirisima svježeg rublja razasrtog na željeznim štrikovima te opojnim mirisima umaka u kojima se teletina satima iskuhavala. Među tim bijelim kamenom provela sam cijelo djetinjstvo i mladost. Ne sjećam se da sam te godine ikad smatrala ružnima ili nesretnima. Ružnoća i bol bili su svuda oko mene. Mogla sam ih uvijek naći u opomenama susjeda: “Ne prilazi moru kad nadođe, progutat će te”, “Jedi povrće, da ne dobiješ skorbut i

umreš”, ili kada bi mi baka Antonietta rekla: “Uvečer se moli Bogu da ne odeš u pakao”, “Ne laži da ne ostaneš mala”, ili kad mi je majka napominjala: “Budeš li ružno mislila, Isus će ti otkinuti jezik da ne pričaš gluposti.”

No ružnoća je bila prisutna i na licima nekih žena iz mojeg susjedstva, na primjer, kume Nannine koju su svi zvali “Kobila”, jer je imala velika usta i dugačko lice, nekako konjsko i tupo. Oči su joj bile bezizražajne, bez ikakva sjaja, hladne i ugasle poput prašnjavih pikula. Bila nam je prva susjeda i njezino ružno, konjsko lice gledala sam svaki dan kada bih izašla iz kuće jer je vječito sjedila na stolčiću pred vratima, bilo hladno ili vruće. Ružnoća se očitovala i u žoharima koji su milili po podrumu u svojim sjajnim oklopima, penjući se katkad i u kuhinju, pa i u cićanju miševa po trošnim terasama. A najgora od svega bila je ružnoća koju sam osjećala u sebi, kao da mi ju je netko našio na kožu. Vidjela sam je u očevim ledenim očima kada bi ga obuzela ljutnja i nagrdila mu lijepo lice; u večernjim napadajima bijesa, s tanjurom vrele juhe ispred sebe, kada bi grčevito skupljao mrvice na hrpe jer ga je taj dan netko naljutio, u preludiju bijesa koji je mogao zahvatiti sve koji mu se nađu na putu. Lijepi Tony Curtis pretvarao bi se u demona, i malo je nedostajalo da počne bljuvati vatru.

No njegov je bijes rijetko bio upućen meni. Demon prurušen u filmsku zvijezdu preda mnom bi bio lišen svake ružnoće. Navečer, poslije večere, sjedio bi na čelu stola i nekoliko mi trenutaka nježno stiskao ruku. Bez ijedne riječi, ne gledajući me u lice, pružao mi je nijemu nježnost koju sam primala suzdržano, gotovo ustrašeno. Možda sam ga tad i voljela ili sam ga pak još više prezirala jer se ispriječio između mene i mržnje, jer je mutio moju zlu prirodu kao što talog muti mlado maslinovo ulje. Moja je baka sve shvaćala. Ja sam bila Zlo Sjeme. To mi nije bilo mrsko jer su svi u susjedstvu imali nadimak koji se prenosio s oca na dijete. Oni koji ga nisu imali, time se nisu hvalili jer je u tuđim očima značilo

samo da se nisu istaknuli ni po dobrom ni po lošem, a kako je govorio moj otac, bolje je da te preziru nego da te uopće ne poznaju.

Kukavica, Papak, Šonjo, Ženskonja. Takvi i slični nadimci davali su se onima koji nisu ostavljali trag u vlastitom životu. Otac je u našoj obitelji bio poznat kao Tony Curtis i ponosio se time. Obitelj moje majke bila je poznata kao Knedlice, jer je prabaka, nadaleko čuvena domaćica i kuharica, dopunjavala suprugovu plaću pržeći knedle na prozoru svoje kuhinje. Ota-da su baka Antonietta, moja majka i njezina braća, koja su se odselila u Venezuelu, bili poznati kao Knedlice.

U mojoj su ulici živjeli i Makarončići, Crkvenjaci i Otrovnice. Makarončić je bio sitan, tih čovjek, rijetke i vječito masne kose koju je sirotan uvijek dijelio po sredini. Svi članovi njegove obitelji bili su sitni; otac, djed i braća. Njegova supruga, stanovita Cesira podrijetlom iz Rima, bila je debela matrona koja je po čitave dane vikala na muža. Ostali muškarci iz rajona sažalijevali su Makarončića. Tata je uvijek govorio da mu nitko ne bi zamjerio kada bi je jednoga dana zaklao. No povučeni je čovječuljak smjerno podnosio ženine borbene tirade. Neprestance je stajao na prozoru, tupa pogleda uprtog u ulicu, lica suhonjava kao u starca.

Bili su tu i Crkvenjaci. Muž, žena, trojica sinova i tri kćeri. Njihova kuća bila je blizu Crkve Dobrog Savjeta, tik iza antičkih stupova po kojima su djeca besramno pišala i pljuvala. Crkvenjaci su neprekidno radili ne bi li prehranili svoju brojnu obitelj. Sinovi su bili slični kao jaje jajetu, crne kuštrave kose i nebeskoplavih očiju kao njihov otac, ribar kao i moj. Svi muškarci iz obitelji Crkvenjak bili su ribari i Pinuccio Crkvenjak ponosno je čuvao staru barku svojih predaka, crveno-plavu, nasukanu na šljunkovitu žalu kod mjesta na kojem su prali rublje. Njihova su djeca cio dan skakutala oko barke, no kada bi ih uhvatila potreba da olakšaju trbuhe, činili su to upravo iza crkve.

Otrovnice su bili Maddalenina obitelj. Nadimak su prišli njezinoj baki s očeve strane, koja je u starom Bariju bila vračara i stanovala je u nakrivljenoj, mračnoj kući u Ulici Vallisa. Kad sam kao mala imala bolove u trbuhu, majka me vodila vračari Maddaleni za koju se govorilo da zna “rezati crve”. Ona bi mi tada vršcima prstiju po trbuhu crtala sićušne križeve i nabrajala nekakve riječi na jeziku koji niti je bio dijalekt, niti talijanski. Nisam znala je li zaista kakva čarobnica ili vještica, ali istina je da me trbuh istog trenutka prestao boljeti. Cijelo joj se susjedstvo divilo i strahovalo od nje. Oni koji su je vidjeli kod kuće, govorili su da ima dugačke srebrne vlasi sve do peta i da se svaku večer brižljivo češlja. Danju je kosu skupljala u čvrstu, strogu punđu koju je pričvršćivala srebrnim češljevima. Govorkalo se da je u stanju baciti strašne kletve na sve koji je naljute. Zbog toga su je prozvali Maddalena Otrovnica. Njezina unuka Maddalena bila je najljepša djevojčica u mojem razredu. Nijedno drugo ime ne bi bolje pristajalo djevojčici vrane kose, koja joj je u mekanim valovima padala sve do križa, i lica kao u Bogorodice. Svi dječaci u školi postajali su glupi i nespretni u njezinoj blizini. Spoticali su se o riječi i poigravali se rukama. Tad sam uvidjela kako ljepota može utjecati na ljude.

Maddalena i ja družile smo se. Stanovale smo u istoj ulici i često zajedno odlazile u školu. Znala sam da je zatelebana u mojega brata Giuseppea, ali on ju nije doživljavao jer mu je bilo sedam godina više od nje, pa su ga zanimale već gotovo odrasle djevojke. Mi smo imale tek dva ružičasta gumbića na prsima koji su se nazirali kroz bluzu i dugačke, mršave noge kao u gazele. Iskreno rečeno, moje i nisu bile tako dugačke jer sam tek poslije izrasla. Mnoge sam djetinje godine provela kao niska djevojčica tamne kože. Osjećala sam se ružno, a u Maddaleninoj blizini taj se osjećaj samo pojačavao. I zato sam je mrzila. Mrzila sam je iz zavisti, jer su nju primjećivali svi u školi, a mene nitko. Silno sam se trudila da tomu ne pridajem važnost. Ionako ne bih znala što ću s tupanima koji se

svakodnevno vrzmaju po mojoj ulici i kasape talijanski jezik nastojeći izreći kakvu romantičnu frazu. No bila sam ljutita. Maddalena je već usvojila onaj napola sramežljivi, a napola frivolni način ophođenja kojim žene izluđuju muškarce. Čas bi se činilo da sanjari o lijepim smeđim očima Rocca Crkvenjaka, a već u sljedećem trenutku nije ga htjela ni pogledati. Jednog je dana izgledala kao da izgara za našim učiteljem, gospodinom Caggianom, kojega su svi u školi, počevši od učenika i kolega pa sve do ravnateljice, gledali sa strahopoštovanjem, a već ga je sljedeći dan ogovarala rabeći iste otrovne riječi zbog kojih su njezinu baku prozvali vješticom. Svi su znali da je učitelj Caggiano prema njoj posebno blag. Maddalenina ljepota izazvala je poštovanje čak i u tako hladnu, strogu čovjeku. Možda nije htio izazvati bijes njezine bake vračare, pa je zato bio tako blagonaklon prema Maddaleni. Ona je to iskorištavala i pisala je zadaće kada bi imala volje za to, a kad se ne bi dovoljno spremila za odgovaranje, puštala bi suzice koje bi beziznimno otapale učiteljevo tvrdo srce. Jedan bi joj dan srce ustreptalo zbog nekoga ili nečega, a već bi se sutradan tomu rugala. Maddalena je razvila sposobnost ravnodušja i usto britak smisao za humor, što je sve ostale činilo praktički bespomoćnima. Samo je pred Giuseppeom izgledala vječito zatelebana, možda zato što ju jedino on nije udostojao niti jednim pogledom.

Sjećam se kako nas je prvoga dana osnovne škole učitelj Caggiano sve strijeljao pogledom, uskim očicama nišaneći naša lica. Činilo nam se kao da zna sve naše tajne, i to ne samo one koje smo dotad čuvali nego i buduće. Bio je visok i mršav, koščatih šaka i dugačkih prstiju kao u pijanista. Cijelo mu je tijelo stremilo u visinu, od nogu do lica; uzak nos, obrve izvrnute nagore umjesto nadolje te visoko i glatko čelo. Eksplozija uspravnosti u njegovu je tijelu bila skladno izvedena, osim sitna ispupčenja na potiljku koje je možda bilo posljedica višesatnog čitanja. Bio je zaljubljenik u klasičnu književnost, a tu je strast pokazivao u svakoj prilici, recitirajući Katulove i